

29. 2002 Regular report on Slovakia's progress towards accession [Електронний ресурс] : [European Commission's official resource] / Official documents of the European Commission. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/sk_en.pdf. – Назва з екрана.
30. Documents concerning the accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic to the European Union [Електронний ресурс] : [Access to European Union law] / Official documents of the European Union. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:L:2003:236:TOC>. – Назва з екрана.
31. Mihalik J. Smerovanie EÚ a smerovanie naše / J. Mihalik // Kultúra. – 2004. – № 15-16. – S. 15-16.

Мухин Е. А. Ход и особенности интеграции Словацкой Республики в ЕС (1993-2004 гг.)

Статья освещает процесс интеграции Словацкой Республики в ЕС с момента подписания договора об ассоциации в 1993 г. до официального вступления страны в Евросоюз в 2004 г. В частности, в исследовании рассматриваются вопросы периодизации указанного процесса, его ход и особенности, а также факторы, которые усложняли или способствовали присоединению страны к ЕС. Также, в работе рассматриваются механизмы, задействованные Европейским союзом и Словакией во время подготовки и реализации курса страны на вступление в ЕС.

Ключевые слова: Словацкая Республика, Европейский союз, ассоциация, интеграция, мониторинг.

Mukhin Y. O. Course and especially the integration of the Slovak Republic to the EU (1993-2004).

The article deals with the process of integration of the Slovak Republic to the EU since the signing of the Association Agreement in 1993, before the official accession to the European Union in 2004. In particular, the study addresses the periodization of the process, its speed and features, as well as the factors that complicate the or contributed to the country's accession to the EU. Also, in this paper we consider the frameworks used by the European Union and Slovakia during the preparation and implementation of the policy of the country to join the EU.

Keywords: Slovak Republic, the European Union, an association, integration, monitoring.

УДК 94(420).086+341.174"2010/2014"

А. В. Грубінко

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ СЗППБ ЄС (2010–2014 рр.)

У статті проаналізовано особливості європейської політики коаліційного уряду Великої Британії у 2010-2014 роках в контексті проблем та перспектив розвитку СЗППБ ЄС. Акцентовано увагу на проблемі погіршення відносин Великої Британії з ЄС у результаті антиєвропейських настроїв, поточних і перспективних наслідках ізоляціоністської політики уряду Д. Кемерона на європейському та американському напрямках зовнішньої політики. Зроблено висновок про негативний вплив імовірного виходу Великої Британії з ЄС на розвиток СЗППБ.

Ключові слова: Велика Британія, Європейський Союз, Спільна зовнішня політика і політика безпеки, Спільна політика безпеки та оборони.

Ефективність процесу створення повноцінної системи автономної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС, покликаної забезпечити глобальний політичний вплив цього унікального регіонального об'єднання, все ще викликає більше запитань, ніж відповідей. І це незважаючи на надання Євросоюзу статусу міжнародної правосуб'єктності та додаткових механізмів функціонування Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (далі – СЗППБ) у Лісабонському договорі 2007 року. Перед СЗППБ як і ЄС в цілому постала екзистенційна дилема – або законсервувати наявний рівень інтеграції і чекати більш сприятливих політико-економічних обставин, долаючи перманентні проблеми, або гуртувати зусилля суб'єктів інтеграційних процесів заради продовження реалізації базових принципів розвитку об'єднання всупереч короткостроковим вигодам. Думки в ЄС розділилися. Різняться підходи провідних держав-членів, серед яких в силу геополітичних, дипломатичних, економічних, військових і гуманітарних можливостей, традиційної євроскептичної позиції та історичних союзницьких відносин з США виділяється Велика Британія.

Ця країна, географічно і ментально перебуваючи на перетині шляхів з Європи до США, в силу історичних обставин не була співзасновницею Європейських Співтовариств. Однак саме Велика Британія у 1970-х роках стояла біля витоків механізму Європейського політичного співробітництва, підтримала створення СЗППБ у Маастрихтському договорі 1992 року. За ініціативи Т. Блера у 1998 році укладено англо-французьку Спільну Декларацію Сен-Мало щодо розвитку військових можливостей ЄС. Велика Британія активно долучилася до укладення домовленостей НАТО-ЄС "Берлін-плюс" у 2002-2003 роках. Ці події дали старт Європейській політиці безпеки та оборони (ЄПБО). Водночас політика британських урядів у такій чутливій для державного суверенітету сфері, як зовнішня політика і безпека, завжди вирізнялася суперечливим характером. З часу вступу до ЄС у 1973 році офіційний Лондон розглядає використання механізмів європейського об'єднання як можливість посилення свого впливу на міжнародній арені в контексті усталеної постімперської зовнішньополітичної доктрини "вдарити сильніше своїх можливостей".

Історична концепція парламентського суверенітету, державоцентризм, стереотипи глобального статусу країни, підсилені післявоєнним налагодженням англо-американського “особливого партнерства”, відданість НАТО, актуалізовані у період правління М. Тетчер, залишаються головними стримуючими факторами участі Сполученого Королівства у політичній інтеграції на континенті.

Велика Британія володіє потужним дипломатичним корпусом і постійним членством в РБ ООН, ядерною зброєю, найкращими збройними силами в Європі з можливістю глобальної проекції сили. Країна є найбільшим донором СПБО ЄС [10, с. 2]. За умови фінансово-економічної автономії, неприєднання до зони євро та шенгену, обмеженої участі в євроінтеграції у сфері правосуддя і внутрішніх справ, СЗППБ об'єктивно є провідною сферою європейських інтеграційних процесів, де позиція Лондона чинить максимальний вплив на нормативно-функціональну систему ЄС. Упродовж двадцяти років існування ЄС уряди країни дотримуються стратегічної лінії на стримування автономізації європейської зовнішньої політики і політики безпеки з метою їх утримання в рамках традиційних підходів міждержавної співпраці та атлантичної солідарності. При цьому головним тактичним інструментом британської політики в ЄС залишається активна участь в обговоренні ключових питань і періодична підтримка певних новаторських починань. Мета таких заходів – перехоплення стратегічної ініціативи у федералістського “ядра” ЄС (Німеччини і Франції), контроль політичної інтеграції з середини для збереження “status quo” в системі трансатлантичної безпеки.

З 2010 року після повернення до влади консерваторів у складі коаліційного уряду на чолі з Д. Кемероном відбувається перегляд підходів країни до участі у СЗППБ ЄС, що відбувається в контексті відновлення крайніх євроскептичних проявів урядової політики, відкидання значної частини напрацьованих попередниками здобутків у справі політичного гуртування країн Європи, ізоляціоністськими деклараціями і діями уряду на європейському напрямі зовнішньої політики, переоцінкою стратегічних відносин зі США. Прем'єр-міністр і очолювана ним Консервативна партія Великої Британії до сорокаріччя участі країни в ЄС/ЄС проголосили агресивний курс на ревізіонізм в нормативній базі та ролі держави в структурі Євросоюзу, погрожуючи одностороннім виходом з об'єднання. Така політика в умовах труднощів європейської політичної інтеграції та економічних негараздів, виникнення нових загроз безпеці Європи створює непевність не лише у подальшій участі Великої Британії в ЄС як ключової держави у сфері зовнішньої політики і безпеки, але може істотно знизити шанси Співтовариства на розвиток ефективної системи політичного впливу на міжнародній арені. Тому метою статті є дослідження європейської політики чинного уряду Великої Британії в контексті проблем та перспектив розвитку СЗППБ ЄС.

Враховуючи невелику віддаленість в часі та прямий вихід на сучасність проблематики європейської політики чинного коаліційного уряду Великої Британії в контексті розвитку СЗППБ ЄС, вона практично не знайшла висвітлення у наукових працях українських дослідників. Згадаємо, зокрема, серію публікацій автора даної статті [1]. Верхня хронологічна межа вітчизняних досліджень переважно сягає 2007 року – кінця правління лейбористського уряду Т. Блера. Прогалину в науковому аналізі проблеми частково заповнює доробок російської британістики. Це насамперед колективна монографія і збірка статей співробітників Інституту Європи РАН, де висвітлено широкий спектр проблем участі коаліційного уряду Великої Британії в ЄС в загальному контексті аналізу зовнішньої політики країни [2; 3]. Певну інформацію з проблеми містить стаття К. Годованюк [4].

Серед англомовної літератури виділимо публікацію Р. Балфур , в якій автор розмірковує над імовірними геополітичними наслідками виходу Великої Британії з СЗППБ ЄС [5]. У праці С. Біскопа показано особливості політики чинного британського уряду щодо розвитку політики безпеки та оборони ЄС [6]. Дослідник К. Одонел аналізує зміст Стратегічного огляду безпеки та оборони Великої Британії 2010 року і прогнозує характер європейської політики коаліційного уряду на цьому напрямі [7]. Автори Р. Харріс і Д. Філл розглядають широкий контекст причин погіршення стосунків Великої Британії з ЄС, акцентуючи увагу на факторі США та американо-британських відносин [8]. Директр лондонського Центру європейських реформ Ч. Грант досліджує реакцію європейських партнерів та провідних британських партій на ініціативу Д. Кемерона щодо референдуму про вихід Великої Британії з ЄС [9].

За час існування СЗППБ ЄС пройшла період інституційного оформлення і становлення як сукупність механізмів впливу об'єднання на міжнародній арені. ЄС створив структури, процедури прийняття рішень і набув оперативного досвіду різнопланової діяльності, розгорнувши 139 дипломатичних представництв, провівши близько 30 місій та операцій різного характеру на трьох континентах [11, с. 3]. Створено розгалужену систему інституційного управління з розробки політики і забезпечення дій ЄС. Водночас специфіка інтеграційних процесів у сфері зовнішньої політики і безпеки, сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин породжують для ЄС ряд ключових проблем, які варто розглянути детальніше.

Складність поєднання інтересів держав через відмінність потенціалів і можливостей, усталені міжнародні пріоритети, залежність позицій від поглядів національних еліт і ментальності громадян. Тому нормативно зафіксований переважно міждержавний характер цього сегмента функціонування Співтовариства, насамперед Спільної політики безпеки та оборони (далі – СПБО). Гасло ЄС “Єдність в різноманітті” як ніколи актуальне. Відсутнє єдине стратегічне бачення розвитку СЗППБ на довгострокову перспективу, а механізми прийняття рішень є складними і тривалими. Держави-члени періодично нехтують можливостями, наданими їм правом ЄС. Наприклад, нереалізованим залишається потенціал механізму “постійної структурної співпраці” в рамках СПБО.

Відбувається перманентне посилення відцентрових тенденцій чи “націоналізації” у зовнішній політиці держав-членів, що особливо помітно на фоні політичної та економічної кризи в ЄС. Національні стратегічні культури та інституції, породжені історичним досвідом, є головними детермінантами політики безпеки

держав. СЗППБ є частиною соціальної реальності євроспільноти, яка переживає комплексну кризу ідентичності, зниження довіри громадян до інтеграційних структур на фоні соціально-економічних труднощів.

Дефіцит стратегічних ресурсів, що є наслідком неготовності чи небажання держав ЄС вкладати ресурси у спільні проекти. Він особливо помітний внаслідок скорочення фінансування дипломатичних і військових видатків на національному рівні під час економічної рецесії. Євросоюз потребує комплексного посилення кооперації з розвитку ВПК для розробки адекватних сучасним вимогам видів озброєнь і супровідних матеріально-технічних засобів забезпечення. З 2007 до 2011 року витрати в ЄС на дослідницькі програми у сфері безпеки зменшилися на 18%, а технологічні проекти – на понад 20%. При цьому понад 85% таких проектів забезпечується на національному рівні [11, с. 22]. Як наслідок Союз у своїх діях дуже залежний від політичної волі і ресурсів провідних суб'єктів, насамперед держав “великої трійки” (Великої Британії, Франції, Німеччини), які володіють відповідними можливостями. На них припадає понад 60% військових витрат, 40% дипломатичного персоналу і найбільші мережі дипломатичних представництв у світі серед держав ЄС [12, с. 4].

Європейський Союз значно відстає від США по усьому комплексу військових ресурсів, що зумовлює його підпорядковане становище і залежність від НАТО. Наприклад, витрати на оборону європейських членів Альянсу у 2011 році становили 1,6 % ВВП (282,9 млрд. дол.), тоді як США – 4,8 % ВВП (685,6 млрд. дол.) [13, с. 26]. У 2012 році військові видатки США склали 682 млрд. дол., 26 країн-учасниць СЗППБ ЄС (Данія не бере участі в СПБО) – 189,6 млрд. дол., а Великої Британії – 60,8 млрд. дол. [14, с. 2; 15, с. 4].

США традиційно намагаються контролювати і стримувати європейські амбіції у сфері зовнішньої політики і безпеки. Об'єднана Європа є одним з головних торговельно-економічних і промислово-технологічних конкурентів Сполучених Штатів на глобальному ринку. Тому вони не зацікавлені у надмірному посиленні політичного впливу ЄС, тим більше у створенні на теренах Європи конкурентної для НАТО військово-політичної організації. Саме Велика Британія завдяки традиційній прихильності до ідеалів Атлантичного союзу і критичним підходам до євроінтеграції є найбільш вигідним і близьким союзником США в об'єднаній Європі.

Водночас внаслідок глобальних змін світової рівноваги сил з появою нових центрів впливу та зміщення міжнародних стратегічних інтересів США до зони Азійсько-Тихоокеанського регіону і Близького Сходу Європа змушена все більше переймати на себе відповідальність за свою безпеку і безпеку найближчої периферії. Знакові міжнародні конфлікти останнього десятиліття, зокрема, війни в Афганістані та Іраку 2002-2003 років, російсько-грузинський конфлікт 2008 року, події “Арабської весни” і військової кампанії в Лівії 2011 року, громадянська війна в Сирії, російсько-український конфлікт 2014 року, як і попередні прояви кризи світової системи міжнародних відносин наприкінці ХХ ст. показали нездатність ЄС без втручання США виступати єдиним впливовим центром сили і гарантувати безпеку навіть в зоні найближчої периферії. При реагуванні та участі у розв'язанні міжнародних конфліктів, принаймні класичного типу, первинна стратегічна ініціатива і готовність до практичних дій належить НАТО (США), а механізми СЗППБ розглядаються самими державами ЄС як додаткові. Наявний “розподіл ролей” між НАТО і ЄС відводить для останнього роль “м'якої сили” у міжнародних відносинах, що передбачає застосування переважно дипломатичних, економічних і гуманітарних засобів міжнародного впливу, напротираючи військово-політичним. Це знижує мотивацію держав ЄС для розвитку автономного спільного ринку озброєнь і концентрації військові ресурси за межами усталених атлантичних механізмів співпраці. Опосередкованим, але наочним свідченням цьому є факт, що з 2008 по 2013 рік проблеми СПБО не були предметом обговорення і рішень міжурядової Європейської Ради. Упродовж 2003 і 2009 років уряди держав-членів ЄС ініціювали 23 міжнародні дії в рамках СПБО, тоді як у 2009 – 2011 роках лише одну, в 2012 році – три і ще дві у 2013 році [16, с. 39].

Зміна владної політичної конфігурації в Сполученому Королівстві у 2010 році принесла очікувані корективи в систему відносин країни з ЄС. Ще у передвиборчий період консерватори, які обійняли ключові посади в уряді з питань зовнішньої політики і безпеки, напротираючи проєвропейські налаштуванням колегам по коаліції ліберальним демократам, декларували прагматизацію і перегляд цих відносин з метою припинення подальшої федералізації об'єднання. Щодо СЗППБ ЄС, то Д. Кемерон в публічних передвиборчих виступах намагався уникати цієї теми. У передвиборчому маніфесті партії передбачено пункт про недоцільність витрат держави на бюрократичні ініціативи ЄС з оборони і плани щодо перегляду участі країни в Європейському оборонному агентстві [17, с. 113-114]. У коаліційній програмі дій уряду про перспективи участі в СЗППБ взагалі не йшлося. В оприлюдненому у жовтні 2010 року Стратегічному огляді безпеки та оборони серед пріоритетів міжнародного зобов'язання країни останнім пунктом зазначено “зовнішній вимір Євросоюзу, який поширює безпеку і процвітання”. Задекларовано традиційні погляди щодо необхідності зберегти пріоритетність НАТО як гаранта європейської безпеки. Передбачено зобов'язання підтримувати подальше розширення ЄС, військові і цивільні місії Союзу, заохочувати інші держави спрямовувати ресурси на вдосконалення військових та цивільних можливостей, “замість розбудови установ та бюрократії” (інституційних механізмів ЄС – авт.) [18, с. 59, 62-63].

Спершу в лавах консерваторів панували помірковані євроскептичні позиції. Девіду Кемерону певний час успішніше від попередників вдавалося маневрувати між внутрішньопартійними угрупованнями. Поміркована антиєвропейська риторика фактично обмежилася поданням до парламенту і прийняттям 19 липня 2011 року змін до Акту про Європейський Союз, який унеможливило подальшу передачу повноважень його інституціям без референдуму. Під дію закону потрапили питання зовнішньої політики і безпеки. Надалі прем'єр-міністр і керівна партійна більшість досить швидко перейшли на позиції крайнього євроскептицизму. Британський уряд висловлює незадоволення наявним станом справ в об'єднанні і здійснює планомірну політику спроб ревізувати умови членства в ЄС. Як зазначив Д. Кемерон на саміті Європейської Ради в листопаді 2012 року, “я підтримую наше членство в Євросоюзі, але я не підтримую status quo” [19].

Консерватори підняли з історичної практики і тетчерівських мемуарів тези про необхідність повернення об'єднання до рівня Спільного ринку і децентралізацію прийняття рішень, фактично шантажуючи партнерів та інституції Союзу референдумом про вихід [20, с. 431, 433; 21]. Останній за задумом Д. Кемерона має відбутися після чергових парламентських виборів та імовірної перемоги консерваторів не пізніше 2017 року. Британський уряд фактично дає Європі час на роздуми над своїми пропозиціями, а собі – час для підготовки потрібної йому думки національного виборця та можливості для відступного маневру. Міністр законодавчих справ У. Хейг під час візиту до Берліна в жовтні 2012 року чітко окреслив бачення прийнятної моделі розвитку ЄС – Спільний ринок з активною міжнародною торгово-економічною діяльністю і консолідованою співпрацею держав-членів з найважливіших питань зовнішньої політики і безпеки [22].

Підставою для радикалізації антиєвропейських настроїв стала криза зони євро, що мала негативні наслідки для економіки Великої Британії. Хоча країна не є ченом єврозони, на ЄС припадає 50% її експорту, що забезпечує 3,5 млн. робочих місць [2, с. 317]. Відмова Д. Кемерона на саміті Європейської Ради в грудні 2011 року підписати “Євро-Плюс Пакт” щодо стабілізації фінансової ситуації в об'єднанні поставила країну в становище ізоляції. Серед 27 суб'єктів ЄС угоду не підписали лише Велика Британія і Чехія. Абсолютна більшість держав ЄС показали, що можуть ефективно обійти британське вето. Аналогічна ситуація спостерігалася під час підписання у травні 2012 року “Бюджетного пакту”. У червні 2014 року лідери країн ЄС не дослухалися до аргументів Д. Кемерона при затвердженні на посаді Голови Єврокомісії Ж.-К. Юнкера. У відповідь британським урядом анонсовано комплексний відомчий огляд здобутків і втрат держави від членства в Союзі, який повинен завершитися наприкінці 2014 року.

Для радикалізації антиєвропейського курсу консерваторів визріло ряд внутрішніх причин. Насамперед уряду необхідно відволікти увагу суспільства від соціально-економічних проблем і знизити суспільну напругу, частково переклавши вину за кризові явища в економіці на начебто надмірні внески країни до бюджету ЄС. При цьому відновлено давню риторику про “британський чек” і необхідність скорочення бюджету Співтовариства. Також Д. Кемерона переслідує традиційна проблема партійного розколу в рядах Консервативної партії з питань євроінтеграції, від якої постраждав уже не один її колишній лідер. Радикальні євроскептики, що мають перевагу в партії і парламентських рядах, чинять надзвичайний тиск на прем'єр-міністра і Форін офіс, вимагаючи радикалізації відносин з ЄС. Тому прем'єру довелося пообіцяти референдум щодо членства в ЄС для того, щоб підтримувати контроль над його власною партією.

Вагомою внутрішньою причиною радикалізації відносин з ЄС є політичний розрахунок консерваторів, адже зростання популярності націоналістичної єврофобської партії UKIP (United Kingdom Independence Party) напряму загрожує збереженню цілісності їх електорального поля. На місцевих виборах у травні 2012 року ця партія зміцнила свої позиції. У 2014 році UKIP на фоні підігрітої антиєвропейської істерії впевнено перемогла на виборах до Європарламенту від Сполученого Королівства. Спостерігається відтік частини правих членів Консервативної партії до лав UKIP, що загрожує консерваторам втратою частини електорату на загальних виборах 2015 року. Лейбористи, які набирає електоральні симпатії як головна парламентська опозиційна сила, дотримуються більш поміркованих позицій і вважають проведення референдуму щодо членства в ЄС не на часі [9].

Опоненти європейської інтеграції посилюються на зниження суспільної підтримки євроінтеграції. Згідно даних американського соціологічного інституту “Геллап” (Gallup) за червень 2013 року 56 % населення Великої Британії не погоджується з політикою ЄС. Приблизно стільки ж готові проголосувати за вихід з об'єднання [23]. Однак такі показники ніколи не були надто відмінними у попередні періоди. Загалом в Європі у період кризи популярність євроінтеграції знижується. Статистика може свідчити не лише про хронічне несприйняття британським суспільством членства країни в ЄС, але й про панування історичних стереотипів, неефективну роботу урядів і неналежне інформування громадян. Проведення референдуму підтримує більшість британських ЗМІ, які у більшості налаштовані євроскептично.

Антиєвропейська політика консерваторів веде до подальшого розколу британського політикуму з питань євроінтеграції. Вимоги привілейованого статусу для країни всупереч підписаним договорам ЄС і тактика шантажу у відносинах з Брюсселем ставить країну на шлях конфлікту з європейськими партнерами, міжнародного ізоляціонізму, наслідком чого вже сьогодні є значна втрата довіри до Великої Британії і її керівництва. Лідери провідних держав ЄС і керівництво євроінституцій заявили про неможливість перегляду умов членства на угоду однієї країни, що може призвести до розколу об'єднання [24]. Відстороненість британського уряду від врегулювання головних європейських проблем, зокрема, одностороннє обмеження міграції робітної сили, запроваджене з 1 січня 2014 року, відвернуло від Великої Британії її традиційних прихильників – країни Центрально-Східної Європи. Відсутні точні прогнози масштабів здобутків і втрат від виходу країни з ЄС. Зрештою іде мова навіть про збереження цілісності країни, адже одним з актуальних питань у процесі підготовки референдуму про незалежність Шотландії є її долучення до євроінтеграції як окремої держави.

Послаблення позицій і непрогнозованість подальшої участі Великої Британії в ЄС веде до зниження привабливості і надійності країни в очах американського політикуму, що ревно намагалися зберігати усі попередні британські уряди. Якщо у попередні періоди, в часи “холодної війни” та постбіполярного світоустрою США були зацікавлені насамперед в контролі і стримуванні європейських союзників в розвитку інтеграції з метою недопустити їх надмірного посилення і незалежності, що успішно здійснювала Велика Британія, то в сучасних умовах пріоритети Америки змінилися на користь збільшення відповідальності європейців за власну безпеку, яка неможлива без поглиблення інтеграції. Це засвідчила військова операція в Лівії у березні-жовтні 2011 року, коли США уникли ролі лідера і переклали основні функції на європейців. США особливо турбують комплексне скорочення військового бюджету Великої Британії, адже у 2010 році

передбачалося його скорочення на 8 % упродовж чотирьох років [7]. Відхід Лондона по суті в ізоляцію внаслідок можливого виходу з ЄС позбавить Вашингтон зручного інструмента впливу в Європі. Тому керівництво США висловлює занепокоєння і чинить дипломатичний тиск на британський уряд у зв'язку з загостренням його відносин з ЄС і наполягає на відмові від планів референдуму. Як заявив Б. Обама, Америка як ніколи зацікавлена в "сильній Британії у сильному Європейському Союзі" [8].

Водночас чинний британський уряд прагне зменшити вплив США на свою зовнішню політику, проводячи курс на прагматизацію двосторонніх відносин. Упродовж останнього десятиліття відбулася еволюція ставлення британського суспільства до американо-британських відносин і посилення антиамериканізму. У березні 2010 року Комітет закордонних справ Палати громад рекомендував уряду відмовитися від використання терміну "особливі відносини" у стосунках зі США як такого, що неадекватний сучасному етапу співробітництва, а прем'єр-міністр Д. Кемерон під час візиту до Вашингтона у липні того ж року заперечив "сліпу лояльність" у відносинах між країнами, які повинні будуватися на прагматичних інтересах [25]. Кульмінацією британського постірацького синдрому і поглиблення прагматизації відносин між країнами стало негативне голосування Британського парламенту 30 серпня 2013 року щодо проекту урядового рішення про участь збройних сил у бомбардуванні Сирії. Вперше з часу війни у В'єтнамі 1964 – 1973 рр. Велика Британія відмовилася виділити військовий контингент для співучасті у війні з американцями. У відповідь пролунала заява держсекретаря США Дж. Керрі про відновлення військово-політичного альянсу з Францією як найдавнішим союзником Америки [26]. Франція у 2009 році реінтегрувалася у військові структури НАТО і намагається проводити більш проамериканську політику. Такий розвиток подій може реалізувати на практиці давні тенденції пошуків американцями союзників в Європі за рамками американо-британських відносин і завдати відчутного удару Сполученому Королівству на міжнародній арені. На випередження цих тенденцій британський уряд (не без відома США) ще у 2010 році ініціював початок комплексної програми кооперації з Францією у сфері оборони, аж до спільних проектів з обслуговування і модернізації ядерної зброї.

Отже, прагнучи кардинального перегляду умов членства в ЄС, британський уряд сподівається отримати можливість самостійно визначати пріоритетні сфери участі країни в об'єднанні, серед яких є СЗППБ. Велика Британія традиційно відіграє активну роль у процесі розробки і реалізації зовнішньополітичних рішень ЄС. Упродовж 2010-2014 років позиція країни активно звучала при виробленні рішень Співтовариства щодо обмеження ядерного потенціалу Ірану, відновлення міжнародних переговорів з об'єднання Кіпру, підписання угод про вільну торгівлю з провідними країнами Азії (Південна Корея, Індія, Пакистан), арабо-ізраїльського конфлікту, розширення ЄС на Балкани, російсько-грузинського конфлікту, підтримки демократії в М'янмі (Бірма) і країнах "Арабської весни", проведення операцій в Лівії і Малі, вирішення глобальних проблем у зв'язку з кліматичними змінами, боротьби з піратством в Сомалі, врегулювання громадянського конфлікту в Сирії, надання статусу асоційованих членів пострадянським країнам (Грузії, Молдові, Україні), стримування агресії Росії проти України тощо. Водночас британському уряду не вдалося переконати партнерів щодо необхідності членства Туреччини в Європейському Союзі.

Стратегічним досягненням коаліційного уряду став запуск амбітної програми оборонної співпраці з Францією як найбільш потужним партнером Великої Британії у сфері безпеки та оборони в рамках ЄС. Хоча співпраця реалізується за межами інституційно-правового поля Євросоюзу, вона здатна вивести автономну європейську військову кооперацію на новий рівень. Фактично міждержавна співпраця стала зразком затвердженого Лісабонським договором механізму "постійної структурної співпраці". Її найбільшими зовнішніми успіхами є спільна військова операція в Лівії у 2011 році і міжнародна операція в Малі 2013 року (зокрема, у форматі місії ЄС). Для Лондона франко-британський військовий альянс спрямований на збереження провідних позицій в системі європейської зовнішньої політики і безпеки, навіть за умов імовірного виходу з Євросоюзу. Однак у сторін наявні стратегічні розбіжності щодо бачення розвитку автономної військово-політичної організації ЄС та її взаємин з НАТО.

Згідно даних Європейського оборонного агентства Велика Британія здійснює найбільші витрати з бюджету на розвиток європейської оборони (2,5% ВВП) [10]. Станом на 2011 рік країна перебувала у четвірці держав ЄС з надання військового персоналу, ділила перше місце з Францією за чисельністю наданого війська, була лідером у наданні цивільного персоналу й обладнання для операцій і місій. Без участі британських спеціалістів не обходиться практично жодна гуманітарна місія чи миротворча операція Союзу. Визнана висока компетенція британських фахівців (дипломатів, військових спеціалістів тощо). Зокрема, Верховним представником ЄС із закордонних справ і політики безпеки у 2009-2014 роках була баронеса К. Ештон, а одним з головних творців Європейської служби зовнішніх дій – британський дипломат та аналітик-міжнародних Р. Купер.

Хоча Велика Британія залишається лідером з фінансування СПБО, упродовж 2010-2012 років загальна сума інвестування її уряду в цю сферу діяльності ЄС залишалася практично незмінною. Водночас спостерігалось зростання аналогічного показника у Франції. Сполучене Королівство поступається Франції в обсягах інвестування в обладнання і технології, скорочує інфраструктурні витрати, чисельність військового та цивільного персоналу і солдат, задіяних в операціях і місіях ЄС. Наявний функціональний парадокс. Велика Британія залишається активним учасником процесу формування спільної позиції ЄС на міжнародній арені, але однією із сфер скорочення витрат об'єднання пропонує саме СЗППБ, насамперед СПБО. Зокрема, британський уряд поставив питання про скорочення фінансування Європейської служби зовнішніх дій, Європейського оборонного агентства і Військового штабу ЄС. У відповідь на розроблені Єврокомісією пропозиції щодо розвитку СПБО, затверджені на саміті Європейської Ради 20 грудня 2013 року, Д. Кемерон однозначно заявив, що Лондон виступає за міждержавний характер прийняття рішень, заблокує будь-які

ініціативи щодо створення європейської армії і військових ресурсів ЄС, назвавши їх "фантазіями" [27]. Фактично він дав зрозуміти, що розраховувати на активну позицію Великої Британії у питаннях розвитку європейських структур безпеки та оборони принаймні до наступних парламентських виборів не доводиться.

В коаліційному уряді Великої Британії немає єдності як щодо стратегічного курсу євроінтеграції в цілому, так і щодо розвитку СЗППБ. Наприклад, на відміну від консерваторів, лідер ліберальних демократів і заступник прем'єр-міністра Н. Клегг закликав до лідерства Великої Британії у європейській співпраці з безпеки та оборони, що здатна покращити безпеку ЄС і посилити НАТО. Опозиційні лейбористи сповідують помірковані позиції прихильності до співробітництва з європейськими партнерами з міжнародних проблем, активізацію співпраці з безпеки та оборони в рамках чинних механізмів ЄС і не підтримують створення Європейської Армії [28]. Тому можна прогнозувати, що після виборів до Палати громад у 2015 році, яка б із найбільших партій не перемогла, загальний політичний курс щодо участі країни у СЗППБ ЄС не буде кардинально змінений.

Для Великої Британії настав час зробити чіткий вибір – або вона залишається в тісному колі європейських держав як повноцінний учасник об'єднання, готовий до конструктивного діалогу і співпраці, або стає на маргінальні позиції за межами інтеграційного "ядра" в рамках двовидкісної інтеграції з високими шансами знизити відносини з ЄС до рівня таких його торгових партнерів, як Норвегія або Швейцарія. В іншому випадку будь-які декларативні заяви очільників правлячих консерваторів є елементом політичних ігор, а не реальної стратегії подальшого прогресу Євроспільноти.

Внаслідок прийняття рішення щодо виходу з Співтовариства Велика Британія буде змушена покинути механізми СЗППБ. Лондон позбавить себе одного з основних міжнародних політичних майданчиків для висловлення позиції з актуальних міжнародних проблем і відстоювання національних інтересів. Це підведе підсумок під історичними амбіціями Сполученого Королівства як світової держави, адже перспективи країни стати незалежним суб'єктом міжнародної політики шляхом проведення курсу рівновіддаленості від таких її провідних центрів, як США та ЄС є нереалістичними. Буде поставлено крапку в англо-американських "особливих відносинах". Позиції США і НАТО в Європі послабшають. Політична система і система безпеки об'єднаної Європи зазнає відчутного розбалансування внаслідок ліквідації британської противаги франко-німецькому впливу, що призведе до відродження протистояння Німеччини і Франції за вирішальний вплив в ЄС та місце основного союзника США в Європі. Розвинуться нові субрегіональні коаліції держав (наприклад, під проводом Польщі), що намагатимуться балансувати між двома "великими державами" і перебуватимуть під американським впливом. Як зазначає С. Біскоп, проблема європейської оборони полягає в тому, що вона не може функціонувати з Сполученим Королівством, але не зможе повноцінно функціонувати і без нього [6, с. 1297]. Подолання проблем розвитку СЗППБ ЄС без Великої Британії як одного з її лідерів є дуже проблематичним.

Загострення міжнародного протистояння на Сході Європи у зв'язку з російсько-українським конфліктом робить як ніколи актуальним необхідність збереження єдності і дієвості трансатлантичної системи безпеки, переведення її на якісно новий рівень. Невід'ємним сегментом цієї системи стала СЗППБ ЄС. Велика Британія не має реальних альтернатив збереженню місця повноправного члена Європейського Союзу і максимальної інтеграції в його структури, має можливість стати його лідером насамперед у сфері зовнішньої політики і безпеки. Однак через політичний популізм правлячої партії країна втрачає черговий і як ніколи до цього реальний шанс на таке лідерство. В реаліях міжнародних відносин XXI століття це вже не є питанням можливої стратегії, а екзистенції (геополітичного виживання). Хоча поки що значна частина політичної еліти країни це ще не достатньо усвідомлює.

Джерела та література

1. Грубінко А.В. Європейська політика Великої Британії після приходу до влади коаліції консерваторів і ліберальних демократів / А.В. Грубінко // Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність "Історія". – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – Вип. 15. – С. 117-140; Грубінко А.В. Общая внешняя политика и политика безопасности Европейского Союза в европейской стратегии Великобритании: проблема лидерства / А.В. Грубінко // Сборник материалов VI Международной науч.-практ. конф. "Современные аспекты общественно-политического развития России и стран мира" (Краснодар, РФ, 25 января 2013 г.). – Краснодар: Пресс-Имидж, 2013. – С. 37-40 та інші.
2. Дилеммы Британии: поиск путей развития: монография / под ред. Ал.А. Громыко (отв. ред.), Е.В. Ананьевой. – М.: Весь Мир, 2014. – 480 с.
3. Коалиционное правительство Великобритании – год после выборов. Доклады Института Европы № 270; [под ред. Ал.А. Громыко (отв. ред.), Е.А. Ананьевой]. – М.: Ин-т Европы РАН : Рус. сувенир, 2011. – 179 с.
4. Годованюк К.А. Общая внешняя политика ЕС и дилеммы британской дипломатии / К.А. Годованюк // Современная Европа. – 2012. – № 2. – С. 71-81.
5. Balfour R. Can the EU have a foreign and security policy without Britain? A grim and insular picture of the future / R. Balfour // European Policy Centre, 18 January 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.epc.eu/pub_details.php?cat_id=13&pub_id=3238
6. Biscop S. The UK and European defence: leading or leaving / S. Biscop // International Affairs. – 2012. – No 88:6. – P. 1297-1313.
7. O'Donnell C.M. Britain's defence review: Good news for European defence? / C.M. O'Donnell // Centre for European Reform (UK), 28 October 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cer.org.uk/insights/britains-defence-review-good-news-european-defence>
8. Harris R., Phil D. Britain and Europe: Where America's Interests Really Lie / R. Harris, D. Phil // The Heritage Foundation. – Special Report No 131 on Europe. – 2013. – April 29 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/research/reports/2013/04/britain-and-europe-where-americas-interests-really-lie>

9. Grant Ch. Cameron's optimistic, risky and ambiguous strategy / Ch. Grant // Centre for European Reform (UK), 24 January 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cer.org.uk/insights/camerons-optimistic-risky-and-ambiguous-strategy>
10. Guzelyte S. National Defence Data 2012 of the EDA participating Member States / S. Guzelyte. – Brussels, February 2014. – 55 p.
11. Preparing the December 2013 European Council on Security and Defence. Final Report by the High Representative/Head of the EDA on the Common Security and Defence Policy. Brussels, 15 October 2013. – 27 p.
12. Lehne S. The Big Three in EU Foreign Policy / S. Lehne // The Carnegie Papers. – Washington, July 2012. – 38 p.
13. Hallams E. A Transatlantic Bargain for the 21st century: the United States, Europe and the Transatlantic Alliance / E. Hallams. – Washington: Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, September 2013. – 95 p.
14. Trends in world military expenditure, 2012 / SIPRI, April 2013. – 8 p.
15. Defence Data 2012 / Edited by E. Platteau. – Brussels: European Defence Agency, 2013. – 32 p.
16. Keohane D. Why the EU needs the military option / D. Keohane // Challenges for European Foreign Policy in 2013 Renewing the EU's role in the world. – Madrid: FRIDE, 2013. – pp. 39-46.
17. The Conservative Manifesto 2010. – London, April 2010. – 120 p.
18. Securing Britain in an Age of Uncertainty: The Strategic Defence and Security Review. Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty, October 2010. – London, 2010. – 77 p.
19. Prime Minister press conference at end of European Council. Friday 23 November 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-press-conference-at-end-of-european-council>
20. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира / М. Тэтчер; [пер. с англ.]. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – 504 с.
21. The Rt Hon David Cameron MP. EU speech at Bloomberg. 23 January 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg>
22. The Rt Hon William Hague MP. Speech "Europe at a crossroads: what kind of Europe do we want?" 23 October 2012. Körber Foundation Conference, Berlin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/speeches/europe-at-a-crossroads-what-kind-of-europe-do-we-want>
23. Британці хочуть вийти з ЄС, Меркель є найбільш популярним політиком Європи, – соціологи / i-Press.ua, 05.06.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/news/brytantsi_hochut_viyty_z_yes_a_merkel_ie_naybilsh_populyarnym_politykom_yevropy_sotsiologiy_21178.html
24. Traynor I. David Cameron's moves could make EU fall apart, says Herman Van Rompuy / I. Traynor // The Guardian. – 2012. – 27 December [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/world/2012/dec/27/david-cameron-eu-herman-van-rompuy>
25. PM article in Wall St Journal: UK-US relations. Published 20 July 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/news/pm-article-in-wall-st-journal-uk-us-relations>
26. Watt N. UK-US special relationship in danger, warns Philip Hammond / N. Watt // The Guardian. – 2013. – 30 August [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/politics/2013/aug/30/uk-us-special-relationship-danger>
27. European Council December 2013: David Cameron's press conference. Brussels, 20 December 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/speeches/european-council-december-2013-david-camerons-press-conference>
28. The Labour Party. European Manifesto. – London, 2014. – 26 p.

Грубинко А. В. Европейская политика Великобритании в контексте проблем и перспектив развития ОВППБ ЕС (2010-2014 гг.)

В статье проанализированы особенности европейской политики коалиционного правительства Великобритании в 2010-2014 годах в контексте проблем и перспектив развития ОВППБ ЕС. Акцентировано внимание на проблеме ухудшения отношений Великобритании с ЕС в результате углубления евроскептицизма, текущих и перспективных последствиях изоляционистской политики правительства Д. Кемерона на европейском и американском направлениях внешней политики. Сделан вывод о негативном влиянии вероятного выхода страны с ЕС на развитие ОВППБ.

Ключевые слова: Великобритания, Европейский Союз, общая внешняя политика и политика безопасности, Общая политика безопасности и обороны.

Grubinko A. V. European policy of Great Britain in the context of problems and prospects development CFSP of the EU

In the article the features of European policy of Great Britain's coalition government in 2010-2014 in the context of problems and prospects development CFSP of the EU are analysed. Attention is drawn to the problem of worsening relations Great Britain with EU as a result of deepening euroscepticism, current and prospective consequences of isolationism policy D. Cameron's government on European and American directions of foreign policy is accented. Drawn conclusion about negative influence credible exit of Great Britain from EU on development of CFSP.

Keywords: Great Britain, European Union, Common Foreign and Security Policy, Common Security and Defence Policy.